

Українські назви ссавців, поширених на території України (ухвалено IX Теріошколою як основа списку теріофауни)

І. Загороднюк

Інститут зоології НАН України (Київ, Україна)

Вступ

Метою праці є впорядкування назв основних таксономічних рангів: рядів, родин, родів та видів ссавців, відомих у складі сучасної дикої фауни України, а також назви видів, від яких походять поширені в Україні свійські форми ссавців. Інші групи ссавців та інші таксономічні ранги тут не розглядаються. Окремо розглянуто вищі таксони, назви родин, родів та назви видів. Під вищими таксонами розумітимемо надродинні групи — ряди, легіони, когорти, класи, відділи, типи, царства — правила вживання назв яких не регламентовані Міжнародним кодексом зоологічної номенклатури.

Огляд підготовлено за дорученням Термінологічної комісії Інституту зоології НАН України для обговорення на 9-й Теріологічній школі, що й було зазначено в роздаткових матеріалах IX Теріошколи. Первинну версію, представлену на Круглий стіл групи *ABC* 2002 року, тут подано з виправленнями, які зроблено так: накопичені за цей час (5 років) уточнення щодо назв родів та видів позначено зірочками, а назви, які зміщено в другорядні синоніми, винесено у правий стовпчик з синонімами, також з зірочкою. Основний масив синонімів сформовано на основі списків, які подані до Комісії іншими колегами (В. Крижанівський, І. Дзеверін), проте якщо у стовпчик синонімів потрапляла назва, ідентична до вжитої автором, то таку назву не наведено.

Таксономічна основа

В основу покладено огляди автора «Контрольний список теріофауни України» та «Роди звірів східноєвропейської фауни та їх українські назви» (Загороднюк, 1999, 2001), низку інших спеціальних публікацій автора щодо окремих систематичних груп та фаун окремих регіонів (публікації 1996–2001 рр.), які, у свою чергу, базуються на оглядах М. Шарлеманя (1920), О. Мигуліна (1938), К. Татарінова (1956), І. Сокура (1961), О. Корнеєва (1965), а також зоологічний словник О. Маркевича й К. Татарка (1983).

За таксономічну основу на рівні надродових груп взято огляд «Класифікація ссавців вище видового рівня» Мак-Кенни й Белл (McKenna, Bell, 1997).

Правила уніфікації

Основною назвою є назва роду, яка є іменником у називному відмінку однини, в усіх можливих випадках це уніномінальна назва*. В усіх випадках рекомендується уникати біноміальних назв родів та вживання родових назв у формі прикметників або іменників у множині (Загороднюк, 2001)†.

На основі родової назви формуються назви таксонів всіх інших систематичних груп: видова — шляхом додавання означення до родової назви (напр., лис степовий); назви родин — шляхом давання до назви типового роду родинного форманту «-ові» (-еві); назви рядів — шляхом додавання до родової назви форманту «-подібні». Назви родин — прикметники у називному відмінку множини. Родова назва у множині (напр., «нічниці») є відповідником назви триби чи підродини. Уніфікація назв вищих таксонів (Starobogatov, 1991; Загороднюк, Покинйчереда, 1997) передбачає їх типіфікацію родовою назвою: назва «мідицеподібні» вказує на типовий рід «мідиця» і на ранг ряду («-подібні»). Відповідно, уніфікація без типіфікації (на зразок «гризуноподібні» за аналогією із «зайцеподібні») є небажаною, а на думку автора — неприпустимою.

Відхилення від правил

Докладно правила вживання родових назв і використання їх при формуванні назв надродових груп викладено раніше (Загороднюк, 2001).

Для родин і надродинних груп паралельно із уніфікованими можуть вживатися описові назви (напр., землерийки) або українізовані форми відповідної латини (напр., десманіди, гліреси, примати). Хоча національні назви тварин не підлягають правилам Кодексу зоологічної номенклатури, мова у кожному разі йде про назви таксонів, а не власні імена тварин, і при можливості вибору автор зупиняв свою увагу на тих версіях, які найповнішою мірою відбивають погляди на таксономію ссавців. Власне тому відхилення від правил уніфікації та типіфікації у цій новій версії списку фауни України мінімізовані, і автор всюди, де міг, унікав назв типу «морська свиня» і «морська свинка»; те саме стосується «земляного зайця», «зінського щеняти», «миші березової», «миші летючої», «миші лісової з роду миша польова» тощо).

* Якщо не слідувати цьому правилу, проте слідувати правилу типіфікації назв вищих таксонів, для роду «звичайний їжак» ми будемо змушені створити родинну назву «звичайноїїжаківі».

† У версії В. Крижанівського пропонується: «Вищі таксони до ряду включно визначаються іменниками, або прикметниками, корені яких не повторюються в назвах нижчих таксонів, тому граматична форма цих слів не має суттєвого значення і не повинна бути ознакою рівня таксона». Це, на думку автора, не є шляхом до стабілізації назв.

Класифікація ссавців України та суміжних країн

Українська та наукова назва таксону	Інша назва
Ряд їжакоподібні — Erinaceiformes	—
родина їжаків — Erinaceidae	
рід їжак — <i>Erinaceus</i>	звичайний їжак
▫ їжак європейський — <i>Erinaceus europaeus</i>	їжак звичайний
• їжак білочеревий — <i>Erinaceus concolor</i>	їжак південний
рід їжачок — <i>Hemiechinus</i>	вухастий їжак
• їжачок вухатий — <i>Hemiechinus auritus</i>	їжак вухастий
родина кротові — Talpidae	—
рід хохуля — <i>Desmana</i>	вихухіль
• хохуля руська — <i>Desmana moschata</i>	хохуля російська
рід кріт — <i>Talpa</i>	
• кріт європейський — <i>Talpa europaea</i>	кріт звичайний
Ряд мідицеподібні — Soriciformes	(землерийки)
родина мідицеві — Soricidae	землерийки
рід білозубка — <i>Crocidura</i>	білозуба землерийка
• білозубка мала — <i>Crocidura suaveolens</i>	білозубка маленька
• білозубка білочерева — <i>C. leucodon</i>	білозубка велика
рід рясоніжка — <i>Neomys</i>	кутора
• рясоніжка велика — <i>Neomys fodiens</i>	рясоніжка звичайна
• рясоніжка маленька — <i>N. anomalus</i>	рясоніжка мала
рід мідиця — <i>Sorex</i>	бурозубка
• мідиця альпійська — <i>S. alpinus</i>	—
• мідиця мала — <i>S. minutus</i>	—
▫ мідиця кримська — <i>Sorex dahlii</i>	мідиця мала кримська
▫ мідиця середня — <i>S. caecutiens</i>	—
• мідиця звичайна — <i>Sorex araneus</i>	мідиця велика
Ряд лиликоподібні – Vespertilioniformes	(Chiroptera, рукокрилі)
родина підковикові — Rhinolophidae	підковоносові
рід підковик — <i>Rhinolophus</i>	підковоніс
• підковик малий — <i>R. hipposideros</i>	—
• підковик південний — <i>R. euryale</i>	—
▫ підковик Мегея* — <i>R. mehelyi</i>	п. Мегеля*, підковик Мерелі
▫ підковик великий — <i>R. ferrumequinum</i>	—
родина лиликові — Vespertilionidae	гладеньконосі
рід довгокрил — <i>Miniopterus</i>	довгокрилець
† довгокрил європейський — <i>M. schreibersii</i>	довгокрил звичайний*
рід нічниця — <i>Myotis</i>	нічвид
• нічниця гостровуха — <i>M. blythii</i>	—
• нічниця велика — <i>M. myotis</i>	нічниця звичайна
рід нічниця-левкон — <i>Leuconoe</i>	нічниця, нічвид
• нічниця довговуха — <i>L. bechsteinii</i>	нічниця Бехштейна
• нічниця війчаста — <i>L. nattereri</i>	нічниця Наттерера

Українська та наукова назва таксону	Інша назва
• нічниця триколірна — <i>L. emarginatus</i>	—
• нічниця ставкова — <i>L. dasycneme</i>	—
• нічниця водяна — <i>L. daubentonii</i>	нічниця Добантона
• нічниця північна — <i>L. brandtii</i>	нічниця Брандта
• нічниця вусата — <i>L. mystacinus</i>	—
• нічниця степова* — <i>L. aurascens</i>	нічниця кавказька*
рід вухань — <i>Plecotus</i>	вухан
• вухань бурий* — <i>P. auritus</i>	вухань звичайний*
◦ вухань австрійський — <i>P. austriacus</i>	вухань сірий
рід широковух — <i>Barbastella</i>	—
• широковух європейський* — <i>B. barbastellus</i>	широковух звичайний*
рід вечірниця — <i>Nyctalus</i>	—
• вечірниця мала — <i>N. leisleri</i>	вечірниця Лейслера
• вечірниця руда — <i>N. noctula</i>	вечірниця дозорна
• вечірниця велетенська — <i>N. lasiopterus</i>	вечірниця велика
рід нетопир — <i>Pipistrellus</i>	—
◦ нетопир білосмугий — <i>P. kuhlii</i>	нетопир середземноморський
• нетопир лісовий — <i>P. nathusii</i>	нетопир Натузюса
• нетопир карлик* — <i>P. pipistrellus</i>	нетопир малий, звичайний*
• нетопир пігмей — <i>P. pygmaeus</i>	нетопир малий, карлик
рід нетопир-гіпсуг — <i>Hypsugo</i>	нетопироподібний лилик
• нетопир гірський — <i>H. savii</i>	нетопир кожновидний
рід пергач — <i>Eptesicus</i>	кожан
• пергач пізній — <i>E. serotinus</i>	кожан пізній
• пергач північний — <i>E. nilssonii</i>	кожанок Нельсона
рід лилик — <i>Vespertilio</i>	двобарвний лилик
• лилик двоколірний — <i>V. murinus</i>	лилик двобарвний
Ряд мавпоподібні — Pongiformes	(Primates, примати)
родина орангутангові — Pongidae	людиноподібні
рід людина — <i>Homo</i>	—
◦ людина розумна — <i>H. sapiens</i>	—
Ряд Зайцеподібні — Leporiformes	(Lagomorpha)
родина зайцеві — Leporidae	заячі
рід кролик — <i>Oryctolagus</i>	крілик
◦ кролик європейський* — <i>O. cuniculus</i>	крілик дикий*
рід заєць — <i>Lepus</i>	—
• заєць сірий — <i>L. europaeus</i>	заєць-русак
• заєць білий — <i>L. timidus</i>	заєць-біляк
Ряд мишоподібні — Muriformes	(Rodentia, гризуни)
родина нутрієві — Myocastoridae	—
рід нутрія — <i>Myocastor</i>	болотяний бобер
◦ нутрія болотяна — <i>M. coypus</i>	—

Українська та наукова назва таксону	Інша назва
родина бобріві — <i>Castoridae</i>	—
рід бобер — <i>Castor</i>	—
• бобер європейський — <i>Castor fiber</i>	бобер річковий
родина літязгові* — <i>Pteromyidae</i>	летязгові*
рід літязга* — <i>Pteromys</i>	летязга*, білка-летязга
• літязга сибірська* — <i>P. volans</i>	летязга звичайна*
родина вивірківі — <i>Sciuridae</i>	білячі
рід вивірка — <i>Sciurus</i>	білка
• вивірка звичайна — <i>S. vulgaris</i>	—
рід ховрах — <i>Spermophilus</i>	ховрашок
• ховрах європейський — <i>S. citellus</i>	ховрах звичайний
• ховрах малий — <i>S. pygmaeus</i>	ховрах сірий
• ховрах подільський — <i>S. odessanus</i>	ховрах одеський
• ховрах крапчастий — <i>S. suslicus</i>	ховрах рябий
рід бабак* — <i>Marmota</i>	сурок*, байбак
• бабак гірський* — <i>M. marmota</i>	сурок гірський*
• бабак степовий* — <i>M. bobak</i>	сурок степовий*
родина вовчкові — <i>Gliridae*</i>	соневі
рід вовчок — <i>Glis*</i>	сірий вовчок
• вовчок сірий — <i>G. glis</i>	—
рід соня — <i>Dryomys</i>	лісовий вовчок
• соня лісова — <i>D. nitedula</i>	—
рід еліоміс — <i>Eliomys</i>	садковий вовчок
† еліоміс садковий — <i>E. quercinus</i>	—
рід ліскулька — <i>Muscardinus</i>	вовчок горішковий
• ліскулька руда* — <i>M. avellanarius</i>	ліскулька звичайна*
родина мишівоківі — <i>Sminthidae</i>	—
рід мишівка — <i>Sicista</i>	смужка
• мишівка лісова — <i>S. betulina</i>	миша березова
• мишівка донська — <i>S. strandii</i>	мишівка Штранда
• мишівка степова — <i>S. subtilis</i>	мишівка Нордмана
• мишівка темна — <i>S. severtzovi</i>	мишівка Северцова
родина тушканові — <i>Allactagidae</i>	п'ятипалі тушканчики
рід тушкан — <i>Allactaga</i>	земляний заєць
• тушкан великий — <i>A. major</i>	земляний заєць великий
родина стрибакові* — <i>Dipodidae</i>	тушканчикові*
рід кандибка — <i>Stylodipus</i>	емуранчик
• кандибка звичайний — <i>S. telum</i>	земляний заєць малий
родина сліпакові — <i>Spalacidae</i>	—
рід сліпак — <i>Nannospalax</i>	малий сліпак
• сліпак білозубий — <i>N. leucodon</i>	—
рід сліпак — <i>Spalax</i>	—
• сліпак піщаний — <i>S. arenarius</i>	—
• сліпак буковинський — <i>S. graecus</i>	сліпак грецький
• сліпак подільський — <i>S. zemni</i>	—
• сліпак звичайний — <i>S. microphthalmus</i>	зінське щеня

Українська та наукова назва таксону	Інша назва
родина мишеві* — Muridae	мишині*, мишачі
рід мишка — <i>Micromys</i>	бадилярка
• мишка лучна* — <i>M. minutus</i>	мишка лугова*, крихітка
рід житник* — <i>Apodemus</i>	польова миша*
• житник польовий* — <i>A. agrarius</i>	миша польова*
рід мишак — <i>Sylvaemus</i>	лісова миша
• мишак жовтогрудий — <i>S. tauricus</i>	миша жовтогорла
• мишак степовий — <i>S. arianus</i>	—
• мишак лісовий — <i>S. sylvaticus</i>	—
• мишак уральський — <i>S. uralensis</i>	миша мала
рід миша — <i>Mus</i>	хатня миша
◦ миша хатня — <i>M. musculus</i>	миша звичайна
• миша курганцева — <i>M. spicilegus</i>	миша курганчикова
рід пацюк — <i>Rattus</i>	щур
• пацюк чорний — <i>R. rattus</i>	пацюк звичайний
◦ пацюк мандрівний — <i>R. norvegicus</i>	пацюк сірий
родина хом'якові — Cricetidae	хом'ячі
рід хом'ячок — <i>Cricetulus</i>	—
• хом'ячок сірий — <i>C. migratorius</i>	—
рід хом'як — <i>Cricetus</i>	—
• хом'як звичайний — <i>C. cricetus</i>	—
родина шурові* — Arvicolidae	норицеві*, полівкові
рід сліпачок* — <i>Ellobius</i>	сліпушок*, сліпачок
• сліпачок степовий* — <i>E. talpinus</i>	сліпушок звичайний*
рід ондатра — <i>Ondatra</i>	мускусний пацюк
◦ ондатра звичайна — <i>Ondatra zibethicus</i>	—
рід строкатка — <i>Lagurus</i>	степовий лемінг
• строкатка степова — <i>L. lagurus</i>	строкатка звичайна
рід лісова нориця — <i>Myodes</i>	лісова полівка
• нориця руда — <i>M. glareolus</i>	руда полівка
рід снігова нориця — <i>Chionomys</i>	снігова полівка
• нориця снігова — <i>C. nivalis</i>	—
рід щур — <i>Arvicola</i>	нориця*, водяна полівка
• щур водяний — <i>A. amphibius</i>	н. водяна*, водяний щур
• щур гірський* — <i>A. scherman</i>	повх*, полівка водяна мала
рід чагарникова нориця — <i>Terricola</i>	дернівка
• нориця підземна — <i>T. subterraneus</i>	нориця земляна
• нориця татринська — <i>T. tatricus</i>	нориця татранська
рід полівка — <i>Microtus</i>	сіра полівка
• полівка гуртова — <i>M. socialis</i>	—
• полівка лучна* — <i>M. levis</i>	п. лугова*, п. східноєвропейська
• полівка темна* — <i>M. obscurus</i>	полівка Еверсмана*
• полівка європейська* — <i>M. arvalis</i>	полівка звичайна, сіра
• полівка темна — <i>M. agrestis</i>	—
• полівка сибірська — <i>M. oeconomus</i>	полівка-економка

Українська та наукова назва таксону	Інша назва
Ряд собакоподібні — Caniformes	(Carnivora, хижі)
родина псові* — Canidae	собачі*, собакові
рід енот — <i>Nyctereutes</i>	енотовий собака
◦ енот уссурійський — <i>N. procyonoides</i>	собака енотоподібний
рід пес* — <i>Canis</i>	собака*
• пес свійський* — <i>C. familiaris</i>	собака свійський*
• вовк [пес дикий] — <i>C. lupus</i>	сірий вовк
• шакал [золотавий] — <i>C. aureus</i>	—
рід лисиця — <i>Vulpes</i>	лис
• лисиця звичайна — <i>V. vulpes</i>	—
• лисиця степова — <i>V. corsac</i>	корсак
родина ведмедеві — Ursidae	ведмежачі
рід ведмідь — <i>Ursus</i>	—
• ведмідь бурий — <i>U. arctos</i>	—
родина тхореві — Mustelidae	куницеві, кунячі
рід тхір — <i>Mustela</i>	ласка
• тхір горностай — <i>M. erminea</i>	—
• тхір ласиця — <i>M. nivalis</i>	тхір-ласиця, ласка
• тхір норка — <i>M. lutreola</i>	норка європейська
◦ тхір американський — <i>M. vison</i>	норка американська
• тхір темний* — <i>M. putorius</i>	тхір лісовий*
◦ тхір степовий — <i>M. evermanni</i>	тхір світлий
рід перегузня — <i>Vormela</i>	перев'язка
• перегузня звичайна — <i>V. peregusna</i>	тхір рябий
рід куна — <i>Martes</i>	куниця
• куна лісова* — <i>M. martes</i>	куниця звичайна*
• куна кам'яна — <i>M. foina</i>	куниця хатня, білодушка
рід борсук — <i>Meles</i>	—
• борсук європейський* — <i>M. meles</i>	борсук звичайний*
рід видра — <i>Lutra</i>	відниха, порішня
• видра річкова* — <i>L. lutra</i>	видра звичайна*
родина тюленеві — Phocidae	—
рід тюлень-монах — <i>Monachus</i>	—
† тюлень монах звичайний — <i>M. monachus</i>	тюлень середземноморський
родина котові — Felidae	котячі
рід кіт — <i>Felis</i>	кішка
• кіт лісовий — <i>F. silvestris</i>	кіт дикий
◦ кіт свійський — <i>F. catus</i>	—
рід рись — <i>Lynx</i>	—
• рись європейська — <i>L. lynx</i>	ристь звичайна
Ряд китоподібні — Balaeniformes	(Cetacea, кити)
родина смугачеві — Balaenopteridae	смугасті кити
рід смугач — <i>Balaenoptera</i>	смугастий кит
◦ смугач малий — <i>Balaenoptera acutorostrata</i>	—

Українська та наукова назва таксону	Інша назва
родина дельфінові — Delphinidae	—
рід дельфін — <i>Delphinus</i>	—
• дельфін білобокий — <i>D. delphis</i>	білобочка
рід афаліна — <i>Tursiops</i>	—
• афаліна чорноморська — <i>T. truncatus</i>	—
рід фочена — <i>Phocoena</i>	морська свиня, пихтун
• фочена звичайна — <i>Phocoena phocoena</i>	дельфін-азовка
Ряд конеподібні — Equiformes	(Perissodactyla, непарнопали)
родина коневі — Equidae	конячі
рід кінь — <i>Equus</i>	—
† кінь тарпан — <i>Equus gmelini</i>	кінь дикий
† кінь кулан — <i>Equus hemionus</i>	—
Ряд оленеподібні — Cerviformes	(Artiodactyla, ратичні)
родина свиневі* — Suidae	свинячі*
рід свиня — <i>Sus</i>	кабан
• свиня дика — <i>Sus scrofa</i>	вепр, дик, кабан дикий
родина оленеві — Cervidae	оленячі
рід олень — <i>Cervus</i>	—
• олень шляхетний — <i>C. elaphus</i>	олень благородний
◦ олень плямистий — <i>C. nippon</i>	—
◦ олень лань — <i>C. dama</i>	лань європейська
рід сарна — <i>Capreolus</i>	козуля
• сарна звичайна — <i>Capreolus capreolus</i>	козуля європейська
◦ сарна азійська — <i>Capreolus pygargus</i>	козуля сибірська
рід лось — <i>Alces</i>	—
• лось європейський — <i>A. alces</i>	лось звичайний
родина бикові — Bovidae	бичачі
рід бик — <i>Bos</i>	—
† бик первісний — <i>B. primigenius</i>	тур
◦ бик свійський — <i>B. taurus</i>	—
рід бізон — <i>Bison</i>	—
• бізон європейський — <i>B. bonasus</i>	зубр
рід сайга — <i>Saiga</i>	сайгак
† сайга звичайна — <i>Saiga tatarica</i>	—
рід козиця — <i>Rupicapra</i>	скельниця, серна
† козиця звичайна — <i>R. rupicapra</i>	—
рід козел* — <i>Capra</i>	коза*
◦ козел свійський — <i>Capra hircus</i>	коза свійська*
рід баран — <i>Ovis</i>	вівця
◦ баран муфлон — <i>Ovis musimon</i>	баран дикий
◦ баран свійський — <i>Ovis aries</i>	вівця свійська

Післямова

Назви тварин не є сталими, і розвиваються разом із мовою. Одночасно йде вироблення правил формування і вживання назв, а також заміна деяких назв, прийнятих у попередніх версіях цього списку (Загороднюк, 1999, 2001). Щиро дякую В. Покин'ячереда, В. Тищенку, І. Дикому, Т. Башті, М. Біляшівському, І. Дзеверіну, В. Крижанівському, О. Леонтівій, Ю. Некрутенку, Р. Саламатіну, К. Татаринуву, Г. Фесенку за дискусії щодо українських назв тварин.

Література

- Загороднюк І. 1999. Контрольний список теріофауни України. *Загороднюк І. В. (ред.). Ссавці України під охороною Бернської конвенції*. Київ, 202–210. (Праці Теріологічної Школи; Вип. 2).
- Загороднюк І., Покин'ячереда В. 1997. Таксономія ссавців східнокарпатського регіону // *Загороднюк І., Покин'ячереда В., Киселюк О., Довганич Я. Теріофауна Карпатського біосферного заповідника*. Київ: Ін-т зоол. НАНУ, 16–23. (Додаток 5 до журналу «Вестник зоології»).
- Загороднюк І. В., Покин'ячереда В. В. 1997. Уніфікація научних названий вищих таксонів хордових живих (Chordozoa, Animalia) // *Доповіді НАН України*. № 11: 160–166.
- Корнєєв О. П. 1965. *Визначник звірів УРСР*. 2-е вид. Київ: Радянська школа, 1–236.
- Маркевич О. П., Татарко К. І. 1983. *Російсько-українсько-латинський зоологічний словник: термінологія і номенклатура*. Київ: Наукова думка, 1–412.
- Мигулін О. О. 1938. *Звірі УРСР (матеріали до фауни)*. Київ: Вид-во АН УРСР, 1–426.
- Сокур І. Т. 1960. *Ссавці фауни України та їх господарське значення*. Київ: Держучпедвид., 1–211.
- Татаринів К. А. 1956. *Звірі західних областей України. Екологія, значення, охорона*. Київ: Вид-во АН УРСР, 1–188.
- Шарлемань М. 1920. *Звірі України. Короткий poradnik до визначання, збирання і спостереження ссавців (Mammalia) України*. Київ: Вукоопспілка, 1–83.
- Starobogatov Ya. I. 1991. Problems in the nomenclature of higher taxonomic categories. *Bull. zool. nomencl.*, **48** (1): 6–18.
- McKenna M. C., Bell S. K. 1997. *Classification of mammals above species level*. New York: Columbia University Press, I–XII + 1–631.